

УДК 336.71(477):338.314

ОЦІНКА ПРИБУТКОВОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Дрозд Ірина Володимирівна,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: drozd.iryana.1205@gmail.com

Анотація. Зазначено результати проведеного аналізу показників прибутковості вітчизняного банківського сектору, здійснених із використанням методики декомпозиційного аналізу власного капіталу, або моделі Дюпона. Визначено вплив показників чистої маржі прибутку, коефіцієнта дохідності активів, мультиплікатора капіталу на прибутковість власного капіталу. Також дослідженню підлягали показники чистої процентної маржі та чистого спреду. Виявлено суттєвий дисбаланс у діяльності банківського сектору, який, зокрема, набуває прояву того, що при дотриманні оптимального рівня дохідності від базових банківських операцій вітчизняний банківський сектор «потерпає» від збитків, які пов'язані з низькою якістю активів, недостатньою капіталізацією та значними адміністративними витратами.

Ключові слова: банківський сектор, прибутковість, дохідність, активи, капіталізація, чиста процентна маржа, чистий спред, мультиплікатор капіталу.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 3; бібл.: 8.

EVALUATION OF PROFITABILITY OF THE BANKING SECTOR OF THE UKRAINE'S ECONOMY

Drozd Iryna,
Ph. D. student
of the SHEI «Banking University»
e-mail: drozd.iryana.1205@gmail.com

Abstract. The article shows the results of an analysis of the domestic banking sector profitability, performed using the decomposition analysis of equity, and the Du Pont model. The influence of indicators of net profit margin, coefficient of return on assets, a multiplier of capital was determined. In addition, net-interest margin indicators and net-spread were subject to research too.

Taking into account the financial result of the activity of the domestic banking sector over the past 4 years, banks are losing money, limiting their own profit opportunities because of poor quality of banks' loan portfolios. With such realities, the strategic goal of any bank's activity is to determine a level of profitability that, firstly, ensures an adequate balance in a rapidly changing market environment and, secondly, that would characterize by an optimal level of risk.

Based on the results of the analysis we come to the following conclusions. Firstly, only a group of banks with domestic private capital in 2017 had sufficient profitability, simultaneously the banking sector and other groups of banks were unprofitable. Secondly, for all groups of banks, the high value of MK is characteristic, it indicates the formation by banks of a risky structure of the banking balance (the ratio of own and attracted resources) in the direction of achieving an appropriate level of profitability. Thirdly, a tendency of reducing the return on assets has been revealed both for the banking sector and for groups of banks, that is a consequence of decreasing in the volume of interest-bearing assets, incl. their shares in total assets. Fourthly, the banking sector and all groups of banks have a positive net interest margin and loss-making activities related to the enormous assets provisions and administrative expenses. Fifthly, for the banking sector and various groups of banks, the high value of the net spread is typical, which accompanied by inadequate interest rate policy and risky lending.

However, it should be noted the gradual recovery of domestic banks during 2017. Many banks (mostly small ones) are profitable, and large banks are trying to restore their activities through restructuring of bad debts, optimal interest rate policy, effective asset and liability management, and corporate governance.

Keywords: banking sector, profitability, assets, capitalization, net interest margin, net spread, capital multiplier.

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 2; bibl.: 8.

ОЦЕНКА ПРИБЫЛЬНОСТИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Дрозд Ирина Владимировна,
аспирант
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: drozd.iryana.1205@gmail.com

Аннотация. Указаны результаты проведенного анализа показателей прибыльности отечественного банковского сектора, совершенных с использованием методики декомпозиционного анализа собственного капитала, или модели Дюпона. Определено влияние показателей чистой маржи прибыли, коэффициента доходности активов, мультипликатора капитала на доходность собственного капитала. Также исследованию подлежали показатели чистой процентной маржи и чистого спреда. Выявлен существенный дисбаланс в деятельности банковского сектора, который, в частности, приобретает проявления того, что при соблюдении оптимального уровня доходности от базовых банковских операций отечественный банковский сектор «страдает» от убытков, связанных с низким качеством активов, недостаточной капитализацией и значительными административными издержками.

Ключевые слова: банковский сектор, прибыльность, доходность, активы, капитализация, чистая процентная маржа, чистый спред, мультипликатор капитала.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 3; библи.: 8.

Вступ. Важливим показником для оцінки та аналізу економічної діяльності є визначення її ефективності, здатності приносити прибуток і забезпечувати одержання власниками стабільної віддачі від власних інвестицій. Прибутковість, яку традиційно сприймають як ознаку ефективної діяльності, є тільки одним з аспектів оцінювання ефективності, особливо, якщо ми говоримо про банківську діяльність. Для банків як установ, які залучають кошти у населення та інших суб'єктів, особливого значення мають також характеристики надійності та стабільної діяльності. Разом з тим широке використання показників прибутковості у світі (у тому числі Світовим банком)¹ дає змогу стверджувати про ефективність їх застосування з метою дослідження стану розвитку банків, у тому числі їх ефективності.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженням ефективності банків і банківської системи, у тому числі використовуючи методики аналізу показників прибутковості, займалися такі вітчизняні вчені, як Л. О. Примостка, А. М. Герасимович, Г. Т. Карчева, В. В. Коваленко, Т. С. Смовженко, А. Я. Кузнецова, а також іноземні науковці, зокрема І. Ансофф, Л. Рассел Акофф, П. Роуз, Дж. Сінкі. Крім того, показники прибутковості широко використовують дослідники, аналітики, у тому числі наглядові інституції, які займаються аналізом банківської діяльності з метою формування стратегій розвитку банків і банківської системи, а також регулюванням банківської діяльності і наглядом за нею. Також показники прибутковості вкрай важливі для інвесторів, які визначають об'єкти і напрями інвестування.

Разом з тим, з огляду на фінансовий результат від діяльності вітчизняного банківського сектору протягом останніх чотирьох років, банки ведуть збиткову діяльність, обмежують власні можливості щодо отримання прибутків унаслідок нарахування резервів під активні операції у значних обсягах (що стало наслідком низької якості кредитних портфелів банків). За таких реалій стратегічною метою діяльності будь-якого банку є визначення такого рівня прибутковості, який, по-перше, забезпечуватиме досягнення адекватної рівноваги за умов швидкозмінного ринкового середовища і, по-друге, характеризуватиметься оптимальним рівнем ризику. Тому вважаємо за доцільне дослідити прибутковість вітчизняного банківського

сектору з використанням методики декомпозиційного аналізу прибутковості власного капіталу («return on equity decomposition analysis»), або моделі (формули) Дюпона, яка «досліджує залежність між показниками прибутковості і ризику та виявляє вплив окремих показників на результати банківської діяльності» [1]. Зазначена методика є прикладом факторного аналізу, в якій досліджується вплив окремих факторів на прибутковість власного капіталу.

Результати дослідження. Фахівцями фірми Дюпон (The DuPont System of Analysis) 1919 року була запропонована схема факторного аналізу, в якій у трикутній формі представлено взаємозв'язок основних показників діяльності підприємства: у вершині — коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу ROE як основний показник, що характеризує ефективність засобів, вкладених у діяльність фірми; в основі — два факторні показники — рентабельність продажів і ресурсовіддача [2]. Надалі модель Дюпона була розширена в модифіковану факторну модель, яка за своєю суттю була більш деталізованою і розкривала фактори виробничої та фінансової діяльності підприємства, які впливають на показник рентабельності власного капіталу.

Під час декомпозиційного аналізу прибутковості власного капіталу банку, за дослідженнями Л. О. Примостки [1], використовується розширення факторної моделі, яку ми умовно можемо розділити на три послідовні етапи.

Визначення показників прибутковості активів (return of assets — ROA) і капіталу (return on capital / equity — ROE) як відношення чистого прибутку до загальних середніх активів і власного капіталу відповідно. Показник ROA застосовується для оцінки ефективності роботи керівництва банку і визначається як відношення чистого прибутку до середньої вартості загальних активів. ROE ж показує рівень дохідності вкладених акціонерами коштів і є орієнтиром для вибору найпривабливішого напрямку інвестування.

Розширення факторної моделі через розкриття фундаментальної залежності між прибутком і ризиком, за якою ROE розраховується як ROA, помножена на мультиплікатор капіталу (МК).

Поглиблений аналіз ROA (аналіз Дюпона), за якого зазначений показник розкривається через показники чистої маржі прибутку і коефіцієнта дохідності активів.

У результаті отримуємо модель, за якої ROE розраховується через множення трьох показників: чистої маржі прибутку; коефіцієнта дохідності активів;

¹ <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=global-financial-development&preview=on>.

мультиплікатора капіталу. Аналіз зазначених показників дає змогу виявити фактори, які мали вплив на відповідне значення прибутковості власного капіталу банку.

Розглядаючи питання нормативних, або прийнятих, значень ROA і ROE у банках, виявлено, що якщо ROA є вищим за 1 %, а ROE не нижче ніж 15 %, то діяльність банку можна вважати високорентабельною. Відповідно до даних Федеральної резервної системи (The St. Louis Federal Reserve), значення ROA в американських банках, починаючи з 1984 року, зазвичай коливається навколо 1 % [3]. Разом з тим, за даними Федеральної ради з перевірки фінансових інститутів, середнє значення ROE для компаній банківського сектору в першій половині 2018 року становило 11,86 % [4].

Для дослідження прибутковості банківського сектору вітчизняної економіки на цьому етапі для аналізу

показників прибутковості використовуємо показники фінансової звітності банків за період 2014—2017 рр. як у банківському секторі, так і в розрізі трьох груп банків відповідно до належності капіталу, а саме: банки з державною часткою; банки, що входять до іноземних банківських груп; банки з приватним капіталом.

Ураховуючи той факт, що протягом аналізованого періоду банківський сектор України демонстрував збиткову діяльність, значення показників прибутковості набудуватимуть від'ємного значення, що засвідчуватиме їхню неприбутковість. Так, показник ROA протягом 2014—2017 рр. набував таких значень, відповідно: -4 %; -5,8 %; -12,6 %; -1,8 % (табл. 1). Показник ROE, який показує ефективність використання акціонерного капіталу в процесі здійснення банківської діяльності, протягом 2014—2017 рр. набув таких значень: -30,9 %, -56,2 %, -112,7 % і -15,7 % відповідно (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка змін показників прибутковості банківського сектору економіки України
(у т. ч. за групами банків) протягом 2014—2017 рр., млрд грн

Назва показника	2014	2015	2016	2017
<i>У банківському секторі</i>				
Середній балансовий капітал	170,0	128,0	140,7	155,2
Середні сумарні активи	1 311,0	1 249,0	1 261,0	1 359,0
Чистий прибуток (збиток) після оподаткування	-52,5	-71,9	-158,5	-24,3
ROE, %	-30,9	-56,2	-112,7	-15,7
ROA, %	-4,0	-5,8	-12,6	-1,8
<i>У банках із державною часткою</i>				
Середній балансовий капітал	41	28,2	26,7	70,2
Середні сумарні активи	259,3	329,4	436,6	765,5
Чистий прибуток (збиток) після оподаткування	-21,2	-26,2	-135,6	-20,8
ROE, %	-51,7	-92,9	-507,9	-29,6
ROA, %	-8,2	-8,0	-31,1	-2,7
<i>У банках, що входять до іноземних банківських груп</i>				
Середній балансовий капітал	49,3	39,8	65,9	59,9
Середні сумарні активи	386,9	440,8	433,4	422,6
Чистий прибуток (збиток) після оподаткування	-9,9	-42,3	-22,4	-5,1
ROE, %	-20,1	-106,3	-34,0	-8,5
ROA, %	-2,6	-9,6	-5,2	-1,2
<i>У банках із приватним вітчизняним капіталом</i>				
Середній балансовий капітал	79,7	59,9	48	25,1
Середні сумарні активи	665,1	479,3	391	166,7
Чистий прибуток (збиток) після оподаткування	-21,4	-3,5	-0,5	1,6
ROE, %	-26,9	-5,8	13,4	6,4
ROA, %	-3,2	-0,7	-13,8	1,0

Примітка. Побудовано на основі опрацювання даних НБУ [5].

При цьому припускаємо, що при дослідженні розширеної моделі визначення ROE [через призму значень чистої маржі прибутку (NPM), коефіцієнта доходності активів (EA), мультиплікатора капіталу (МК)], ми виявлятимемо вплив окремих показників (факторів) на досягнення відповідного рівня прибутковості вітчизняного банківського сектору. Для досягнення цієї мети детальніше спинимось на аналізі показників МК, NPM, EA.

МК у методиці декомпозиційного аналізу є показником ризику (розраховується як відношення середніх активів до власного капіталу банку). Високе значення мультиплікатора капіталу свідчить про підвищення ризиків. При цьому банківська діяльність залежить від рівня довіри економічних суб'єктів, а

тому взяття на себе ризиків, пов'язаних із вкладенням коштів, особливо залучених банками, у ризикові активи, є недопустимим. «Що вищим є прибуток, то ризикованішою має бути структура банківського балансу за інших однакових умов» [1]. Таким чином, для підвищення ROE потрібно збільшити відношення активів до власного капіталу, тобто збільшити МК.

МК у вітчизняному банківському секторі протягом 2014—2017 рр. набуває таких значень: 7,7; 9,8; 9,0; 8,8 відповідно (табл. 2).

На нашу думку, такі значення в секторі є оптимальними, хоча в розрізі окремих банків можливі випадки взяття банками на себе підвищених ризиків у процесі діяльності. Максимальне значення МК на рівні 9,8 стало наслідком суттєвого скорочення обсягів капіталу,

що було зумовлене виведенням із ринку великої кількості банків (за наслідками політики НБУ щодо «очищення» банківської системи).

Крім того, результати розрахунків ROA і ROE, МК для різних груп вітчизняних банків свідчать про наявність таких ключових характеристик.

1. Для всіх груп банків протягом періоду 2014—2017 рр. характерною є неприбуткова діяльність, за винятком показників прибутковості банків із приватним вітчизняним капіталом за 2017 рік, зокрема ROA і ROE становили 1,08 та 6,29 відповідно, що свідчить про їхню достатню прибутковість.

2. За період 2014—2017 рр. для всіх груп банків характерне високе значення МК, що свідчить про те, що банки в умовах низької якості активів і недостатнього рівня капіталізації беруть на себе підвищений ризик з метою отримання відповідного рівня прибутковості. Для банків з державною часткою високе значення мультиплікатора капіталу протягом періоду 2015—2017 рр. пов'язане з низьким рівнем капіталізації (з урахування обсягів активів та їхньої якості).

3. Зростання обсягу балансового капіталу і загальних активів у групі банків із державною участю та їх скорочення у групі банків із вітчизняним приватним капіталом 2017 року було пов'язане з приватизацією ПАТ «КБ «ПриватБанк» державою Україна.

З огляду на здійснені розрахунки ROE приходимо до висновку, що значення МК у банківському секторі економіки України і різних груп банків за належністю капіталу має визначальний вплив на формування високого значення показника ROE (безумовно, з урахуванням від'ємного значення). Разом з тим ми припускаємо, що обсяг капіталізації банківського сектору є недостатнім, а це створює додаткові ризики. Банки для забезпечення нарощування власних активів використовують переважно запозичені пошти в суб'єктів економіки. У разі незабезпечення банком ефективного управління активами і пасивами банк може наражатися на ризики ліквідності та неплатоспроможності. Додатково звернімо увагу, що високе значення ROE може бути свідченням недостатності власного капіталу банку. Саме така ситуація мала місце у вітчизняній банківській системі в докризовий період, зокрема 2007 і 2008 рр., коли ROE набувало значень 12,67 і 8,51 % відповідно, та в подальшому було виявлено проблему недостатнього рівня капіталізації банківського сектору (зокрема, за наслідками стрес-тестувань банків, проведених НБУ). Проте враховуючи те, що вітчизняні банки розробили плани докапіталізації (рекапіталізації), погоджені з НБУ, виконання яких матиме вплив на майбутнє значення МК і відповідно на значення ROE.

Таблиця 2

Динаміка змін показників прибутковості банківського сектору економіки України (у т. ч. за групами банків) протягом 2014—2017 рр., млрд грн

Назва показника	2014	2015	2016	2017
<i>У банківському сектору</i>				
ROE, %	-30,9	-56,2	-112,7	-15,7
МК	7,7	9,8	9,0	8,8
NPM (чиста маржа прибутку)	-0,2	-0,4	-0,8	-0,1
EA (дохідність активів)	0,2	0,2	0,2	0,1
<i>У банках із державною часткою</i>				
ROE, %	-51,7	-92,9	-507,9	-29,6
МК	6,3	11,7	16,4	10,9
NPM (чиста маржа прибутку)	-0,6	-2,1	-4,0	-0,6
EA (дохідність активів)	0,1	0,0	0,1	0,0
<i>У банках, що входять до іноземних банківських груп</i>				
ROE, %	-20,1	-106,3	-34,0	-8,5
МК	7,8	11,1	6,6	7,1
NPM (чиста маржа прибутку)	-0,2	-1,6	-0,6	-0,1
EA (дохідність активів)	0,2	0,1	0,1	0,1
<i>У банках із приватним вітчизняним капіталом</i>				
ROE, %	-26,9	-5,8	13,4	6,4
МК	8,3	8,0	-1,0	6,6
NPM (чиста маржа прибутку)	-0,3	-0,1	0,0	0,1
EA (дохідність активів)	0,1	0,1	0,0	0,1

Примітка. Побудовано на основі опрацювання даних НБУ [5].

Перейдімо до поглибленого аналізу ROA через призму двох показників: маржі чистого прибутку (NPM) і коефіцієнта дохідності (EA). Перший з них розраховується як відношення чистого прибутку до валового доходу, а другий — як валових доходів до сумарних активів. З огляду на те, що при розрахунку NPM використовується чистий прибуток, негативне значення фінансового результату у вітчизняному банківському секторі протягом аналізованого періоду

має вирішальне значення при розрахунку ROA. Зазначимо, що відповідно до отриманих результатів розрахунків NPM (див. *табл. 2*) виявляємо випадки, коли обсяги збитків суттєво переважали над обсягами валових доходів, а саме це характерно для групи банків з державною участю протягом 2015—2016 рр. (значення NPM становили -2,1 і 4,0) та в банках, що входять до іноземних банківських груп (2015 року значення NPM становило -1,6). З огляду на те, що фінансових резуль-

тат діяльності банку розраховується як різниця між доходами і витратами, приходимо до висновку про наявність в Україні суттєвого «перетікання» капіталу у статті балансу банків, які зменшують обсяги прибутку.

Аналізуючи показник дохідності активів (ЕА), звернімо увагу на те, що в зарубіжній практиці оптимальним є значення показника дохідності активів у межах 12 %. Протягом 2014—2017 рр. значення ЕА в банківському секторі України і у групах банків має тенденцію до зниження: у банківському секторі протягом 2014—2016 рр. становило 0,2, або 20 %, та 2017 року — 0,1, або 10 %; у всіх групах банків значення ЕА, зокрема, не перевищує 0,1, або 10 % (див. *табл. 2*). При цьому хочемо зауважити, що протягом аналізованого періоду ми виявили тенденцію щодо зниження частки процентних активів у структурі активів (з огляду на розрахунки показників фінансової звітності банків

України): у банківському секторі частка процентних активів знизилась на 32,4 п. п.; у банках з державною часткою — 14,8 п. п.; у банках, що входять до іноземних банківських груп, — 17,1 п. п.; у банках із приватним вітчизняним капіталом — 16,0 п. п. З огляду на проблему якості активів у вітчизняному банківському секторі цілком обґрунтованим є зниження значень показника дохідності активів ЕА.

Ми вже зауважували про те, що в разі збільшення банками відношення активів до капіталу, а отже, і МК, банк наражає себе на підвищений ризик. У таких умовах ефективне управління активами і пасивами є вкрай важливим завданням, метою якого є забезпечення відповідного рівня прибутковості, а також ефективності банківської діяльності. Тому вважаємо за потрібне проаналізувати такі показники, як чиста процентна маржа (ЧПМ) і чистий спред (ЧС) (*табл. 3*).

Таблиця 3

Динаміка змін показників ЧПМ і ЧС банківського сектору економіки України
(у т. ч. за групами банків) протягом 2014—2017 рр., млрд грн

Показники	2014	2015	2016	2017
<i>У банківському секторі</i>				
Середні активи	1149,8	992	947	875,9
Процентні доходи	154,1	137	136,5	124
Процентні витрати	97	94,2	90	71
Чиста процентна маржа, %	5	4,3	4,9	6,1
Середні % активи	878,8	797,7	732,4	631,4
Середні % зобов'язання	972,2	912,2	920,6	967
Дохідність % активів	17,5	17,2	18,6	19,6
Вартість % зобов'язань	10	10,3	9,8	7,3
Чистий спред, %	7,6	6,8	8,9	12,3
<i>У банках із державною часткою</i>				
Середні активи	219,5	240	300,5	452
Процентні доходи	29,6	35,2	71,8	62,7
Процентні витрати	17,6	26,1	57,9	46,6
Чиста процентна маржа, %	5,5	3,8	4,6	3,6
Середні % активи	132,2	151,4	173,4	248,5
Середні % зобов'язання	166,1	209	299,9	525,8
Дохідність % активів	22,4	23,3	41,4	25,2
Вартість % зобов'язань	10,6	12,5	19,3	8,9
Чистий спред, %	11,8	10,8	22,1	16,4
<i>У банках, що входять до іноземних банківських груп</i>				
Середні активи	340,1	329	294	277,5
Процентні доходи	43,3	48,2	46,6	42,6
Процентні витрати	19,7	26,1	20,7	15,1
Чиста процентна маржа, %	7	6,7	8,8	9,9
Середні % активи	265,2	302,4	296,7	275,1
Середні % зобов'язання	288,5	337,6	331,9	316,2
Дохідність % активів	16,4	16	15,7	15,5
Вартість % зобов'язань	6,8	7,7	6,2	4,8
Чистий спред, %	9,5	8,2	9,5	10,7
<i>У банках із приватним вітчизняним капіталом</i>				
Середні активи	590,2	422,9	352,5	146,4
Процентні доходи	81,1	53,6	18,1	18,7
Процентні витрати	59,7	42	11,5	9,2
Чиста процентна маржа, %	3,6	2,7	1,9	6,5
Середні % активи	481,3	343,9	262,3	107,7
Середні % зобов'язання	517,6	365,6	288,7	125
Дохідність % активів	16,9	15,6	6,9	17,3
Вартість % зобов'язань	11,5	11,5	4	7,4
Чистий спред, %	5,3	4,1	2,9	10

Примітка. Розраховано на основі опрацювання даних НБУ [5].

Так, ЧПМ характеризує ефективність управління активами і пасивами, чутливість до процентного ризику, є основною складовою основного доходу і прибутковості активів, дає змогу оцінити здатність банку утворювати чистий процентний дохід, використовуючи загальні активи. Якщо цей показник має низьке або від'ємне значення, то це означає, що банк не може ефективно розмішувати залучені кошти, має високу чутливість до процентного ризику і загалом до ринкового ризику. Оптимальним значенням показника є 4,5 % [1].

Слід відмітити, що вітчизняний банківський сектор має позитивні значення ЧПМ протягом 2014—2017 рр. і наявна тенденція до зростання її значення (див. *табл. 3*). Варто акцентувати увагу на тому, що значення показника ЧПМ у різних груп банків є різним, унаслідок чого можна говорити про політику банків, яка використовується у процесі формування прибутку:

- для банків із державним капіталом характерною є найнижче значення ЧПМ у порівнянні з іншими групами банків, зокрема протягом 2014—2017 рр. значення коливались від 5,5 до 3,6 %. Значення ЧПМ у цій групі є нижчим від оптимального і може бути пов'язаним із суттєвим обсягом активів та одночасно порівняно невеликою дохідністю кредитів;

- банки з іноземним капіталом мають найбільше значення цього показника, зокрема, протягом 2014—2017 рр. значення коливались від 7,0 до 9,9 % і мають тенденцію до зростання, що свідчить про політику таких банків, спрямовану на забезпечення максимально ефективного розміщення залучених коштів у кредитні операції. Разом з тим такі значення є вищими від оптимального значення, що може бути пов'язане з тим, що витрати іноземних банків, пов'язані із залученням коштів, є суттєво нижчими, наприклад, у порівнянні з іншими групами банків. Зазначимо, що іноземні банки мають конкурентні переваги перед іншими банками, зокрема в частині можливості залучення ними фінансування від материнських компаній під суттєво нижчі відсоткові ставки;

- банки з приватним вітчизняним капіталом мали найнижче в секторі значення ЧПМ (3,6—1,9 %) у період 2014—2016 рр., водночас 2017 року значення ЧПМ мало оптимальне, на нашу думку, значення — 6,5 %. Варто зазначити, що на значення у групі банків із приватним капіталом протягом 2014—2016 рр. і у групі банків із державною участю 2017 року мало вплив значення ЧПМ у найбільшому банку в Україні — ПАТ «КБ «ПриватБанк». Вважаємо, що низьке значення ЧПМ у цьому банку може бути пов'язане з великим обсягом активів і значною часткою проблемних активів у банку (що, у тому числі, стало причиною приватизації цього банку державою).

Разом з тим наявність збитків від діяльності вітчизняних банків і позитивні значення ЧПМ можуть свідчити про суттєві проблеми в діяльності вітчизняних банків. Так, з одного боку, банки отримують прибуток від здійснення базових операцій (надання кредитів і розрахунково-касового обслуговування), мають значення ЧПМ на рівні оптимального, що за-

свідчує ефективність розміщення залучених банками коштів, а з другого боку, банки отримують збитки, що пов'язані з низькою якістю активів і значним обсягом витратної частини балансу банків, зокрема резервів на покриття, які, зокрема, 2016 року становили 56 і 15,8 % у структурі витрат та активів банків відповідно.

Крім того, показником, що оцінює джерела і вразливість банківських надходжень, є ЧС, що розраховується як різниця між дохідністю процентних активів і вартістю процентних зобов'язань. ЧС пов'язаний із процентною політикою банку, яка відображається в динаміці процентних ставок за активними і пасивними операціями. Мінімізувати процентний ризик дасть змогу узгоджена процентна політика за кредитними і депозитними операціями. Ступінь такої узгодженості характеризує ЧС. Оптимальне значення ЧС — не менше ніж 1,25 % [1].

Результати розрахунку ЧС за період 2014—2017 рр. для вітчизняного банківського сектору і різних груп банків свідчать про таке:

- характерне високе значення ЧС, особливо для групи банків із державною участю (2016 року показник становив 22,1 %, 2017-го — 16,4 %);

- ЧС для банківського сектору 2017 року на рівні 12,3 % став результатом зростання дохідності за кредитами і скороченням витрат за депозитами. При цьому відбулося суттєве скорочення середніх процентних активів (на 13,8 %) і процентних доходів (на 9,2 %), що може свідчити про проблеми банків з обслуговуванням старих боргів;

- високі значення ЧС для банків із державною часткою є результатом високих показників дохідності активів (яка, зокрема, 2016 року становила 41,4 %, 2017-го — 25,2 %). Спостерігається те, що банки з цієї групи залучають кошти під значно нижчі ставки, у порівнянні з їхнім розміщенням в активні операції. Варто зазначити, що такі високі показники дохідності можуть бути свідченням ризикованого кредитування. Крім того, 2017 року співвідношення процентних активів до процентних зобов'язань державних банків становило 42,3 % і відповідно до даних їхньої фінансової звітності вагому частку активів становлять готівкові кошти, цінні папери та інші фінансові активи, які рефінансуються НБУ;

- для банків, що входять до іноземних банківських груп, характерне також достатньо високе значення ЧС, що є результатом запровадження зваженої процентної політики за рахунок помірної дохідності від процентних активів і низької витратності банків на процентні зобов'язання (які є найнижчими в системі та характеризуються стабільністю). Для цієї групи банків характерним є обізнаність із провідними міжнародними стратегіями банківської діяльності і доступ до фінансування материнськими компаніями та іншими міжнародними компаніями;

- для банків із приватним вітчизняним капіталом 2017 року характерним є високе значення ЧС на рівні 10 %, що також є свідченням високої дохідності за активними операціями і встановлення банком порівняно низьких відсоткових ставок за депозитами.

Варто зазначити, що, за даними грошово-кредитної статистики НБУ, оприлюдненої на офіційному сайті, кредитування банками домашніх господарств здійснюється за високими процентними ставками — понад 30 %, а нефінансових корпорацій — понад 16 %. При цьому банки залучають кошти за середніми ставками понад 10 % незалежно від суб'єкта. Варто зазначити, що за даними НБУ банки отримують процентний дохід переважно за рахунок нових кредитів, виданих фізичним особам за рахунок високої доходності таких кредитів та відсутності фактів дефолту, водночас старі борги великих представників реальної економіки не обслуговуються за наявної тенденції щодо поліпшення фінансового стану таких боржників [6, с. 23].

З огляду на збиткову діяльність банківського сектору економіки України протягом 2014—2017 рр., за умови отримання банками чистого процентного і комісійного доходів, позитивного результату від торговельних операцій, попередньо зазначених розрахунків ЧПМ і ЧС, ми вбачаємо потребу у здійсненні аналізу витратної складової балансу банків, зокрема відрату-

вань до резервів та адміністративних витрат (які, крім процентних витрат, мають високу частку у витратах банків).

Такий показник, як адміністративні витрати, за умови його надмірного обсягу, може свідчити про низький рівень менеджменту, унаслідок того, що ці витрати підконтрольні банкам. Так, для вітчизняного банківського сектору характерним є значний обсяг адміністративних витрат, зокрема, 2014 і 2017 рр. вони становили понад 44 млрд грн, а це 16,9 і 21,6 % від обсягу витрат банків, з яких достатньо суттєвий обсяг мають банки, що входять до іноземних банківських груп (від 20 до 22,5 млрд грн) (рис. 1). При цьому акцентуємо увагу на тому, що протягом 2014—2017 рр. відбулося суттєве скорочення банків, та разом з тим обсяг адміністративних витрат у банківському секторі, у тому числі у групі банків із вітчизняним приватним капіталом (саме в зазначеній групі банків відбулося суттєве скорочення банків-учасників), скоротився тільки 2015 року на 7,87 млрд грн (17,6 %) — до 36,7 млрд грн, і у 2016—2017 рр. мав тенденцію до зростання в наступних періодах.

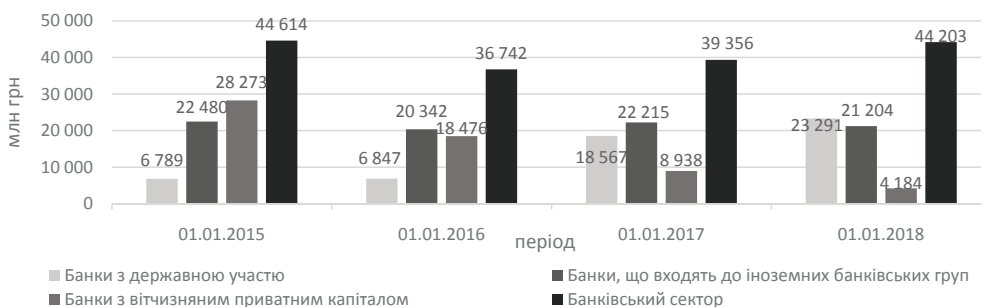

Рис. 1. Динаміка обсягу адміністративних витрат банківського сектору, у т. ч. за групами банків, за період 2014—2017 рр., млн грн

Примітка. Розраховано на основі опрацювання даних НБУ [5].

Показник чистих витрат на формування резервів за активними операціями характеризує рівень хеджування ризиків за активними операціями та якість активів, кредитного портфеля за умови об'єктивної класифікації банком активних операцій.

Відзначимо, що протягом 2016 року в банківському секторі економіки України цей показник досяг надзвичайно високого значення і становив 198,3

млрд грн (56,6 % у структурі витрат) (рис. 2), що було пов'язано з нарахуванням у IV кварталі 2016 року резервів ПАТ «КБ «ПриватБанк», який здійснював кредитування пов'язаних із банком осіб і, відповідно, до початку приватизації здійснював формування резервів у недостатньому обсязі. Уже 2017 року обсяг резервів скоротився до 48,2 млрд грн і становив 24,1 % у структурі витрат.

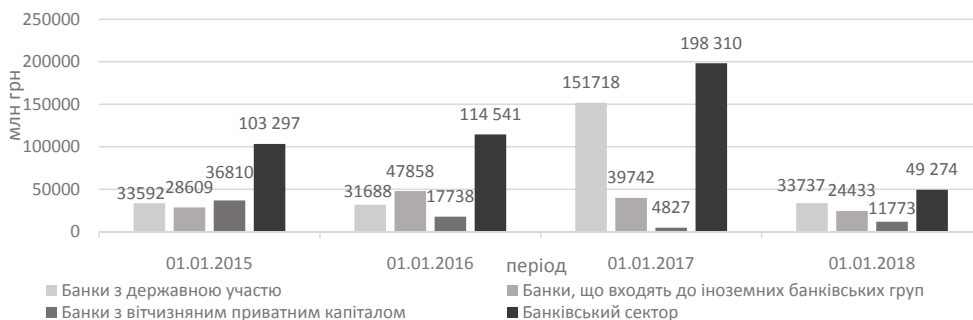

Рис. 2. Динаміка обсягу відратувань до резервів за активними операціями банківського сектору, у т. ч. за групами банків, за період 2014—2017 рр., млн грн

Примітка. Розраховано на основі опрацювання даних НБУ [5].

Крім того, рівень довіри до банків, у тому числі до НБУ, залишається вкрай низьким, зокрема:

- за дослідженнями ФГВФО [7, с. 8, 18]: падіння зацікавленості в інформації про фінансові послуги: 2015 року 25 % респондентів, які мешкають у містах з населенням від 50 тис., відповіли, що така інформація для них дуже цікава, то 2017-го — 9 %; *недовіра до банків як одна з ключових причин відмови від зберігання коштів на депозиті в банку*: 19 % респондентів 2015 року та 53 % — 2017-го: частка людей, які не тримають кошти в банках, збільшилася: з 33 % у 2015 році до 48 % у 2017 році; зменшення питомої ваги вкладників зі строковими депозитами — з 26 % у 2015 році до 12 % у 2017 році;

- за дослідженням, проведеним соціологічною службою Центру імені О. Разумкова 2017 року [8, с. 2]: вкрай низький рівень довіри мають комерційні банки (10,4 % респондентів довіряють, а 83,9 % — не довіряють); НБУ (11,7 і 81,5 % відповідно), у тому числі дії НБУ повністю підтримують лише 2,3 % опитаних, підтримують окремі дії — 17,3 %, не підтримують — 67,3 %.

Висновки. За результатами аналізу показників прибутковості у вітчизняному банківському секторі і у групах банків за належністю капіталу за період 2014—2017 рр. приходимо до таких висновків: по-перше, тільки група з вітчизняним приватним капіталом 2017 року мала достатню прибутковість, водночас банківський сектор та інші групи банків є неприбутковими; по-друге, для всіх груп банків характерне високе значення МК, що свідчить про формування банками порівняно ризикової структури банківського балансу (співвідношення власних і залучених ресурсів) у на-

прямі досягнення відповідного рівня прибутковості; по-третє, виявлено тенденцію щодо зменшення доходності активів як у банківському секторі, так і у групах банків, що є наслідком зменшення обсягу процентних активів, у т. ч. їхньої частки в загальних активах; по-четверте, банківський сектор і всі групи банків мають позитивне значення чистої процентної маржі та збиткову діяльність, пов'язану з «надобсягами» резервів та адміністративних витрат; по-п'яте, для банківського сектору і різних груп банків характерне високе значення чистого спреду, яке може супроводжуватися неадекватною процентною політикою і ризиковим кредитуванням.

Разом з тим слід відзначити поступове відновлення діяльності вітчизняних банків протягом 2017 року. Багато банків (переважно невеликих) ведуть прибуткову діяльність, а великі банки намагаються відновити власну діяльність за рахунок реструктуризації проблемної заборгованості, оптимальної процентної політики, ефективного управління активами і пасивами, корпоративного управління. На сьогодні — у період активних заходів із реформування банківської системи — вітчизняні банки здійснюють низку позитивних заходів, направлених на відновлення своєї діяльності, серед яких: рекапіталізація; реструктуризація проблемної заборгованості; введення нових продуктів і послуг (у т. ч. інноваційної направленості з використанням ІТ-технологій та систем) для залучення коштів і налагодження клієнтської бази; запровадження ефективного ризик-менеджменту та ін. Зазначене має на меті забезпечити в найближчому часі прибуткову діяльність, у тому числі — ефективність банківської діяльності в середньо- і довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі / Л. О. Примостка ; Київський національний економічний ун-т. — Київ : КНЕУ, 2002. — 316 с.
2. Формула Дюпона: экономический смысл, значение [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://afdanalyse.ru/publ/finansovyj_analiz/method_fin_analiza/metod_djupon/9-1-0-45.
3. Economic Research Federal Reserve Bank of St. Louis Fed [Electronic resource]. — Available at : <https://fred.stlouisfed.org/tags/series?t=banks%3Broa>.
4. Maverick J. B. What level of return on equity is common for bank? [Electronic resource] / J. B. Maverick // Investopedia. — 2018. — August 24. — Available at : <https://www.investopedia.com/ask/answers/040815/what-level-return-equity-common-company-banking-sector.asp>.
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua>.
6. Звіт про фінансову стабільність (червень 2018) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491.
7. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Обізнаність споживачів фінансових послуг України про систему гарантування вкладів — 2017 [Електронний ресурс] // Звіт за результатами дослідження. — 2018. — Червень. — 68 с. — Режим доступу : http://www.fg.gov.ua/images/docs/fin-osv/03-06-DGF-Report_print.pdf.
8. Центр Разумкова. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації [Електронний ресурс] // Результати соціологічного дослідження. — Київ, 2017. — 5 с. — Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/uploads/socio/Press0417.pdf>.

References

1. Prymostka, L. O. (2002). *Analiz bankivskoi diialnosti: suchasni kontseptsii, metody ta modeli* [Analysis of banking activity: modern concepts, methods and models]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
2. *Formula Dyupona: ehkonomicheskij smysl, znachenie* [Dupont Formula: Economic Meaning, Meaning]. (n. d.). Retrieved from http://afdanalyse.ru/publ/finansovyj_analiz/method_fin_analiza/metod_djupon/9-1-0-45 [in Russian].

3. Site of Economic Research Federal Reserve Bank of St. Louis Fed. (n. d.). *fred.stlouisfed.org*. Retrieved from <https://fred.stlouisfed.org/tags/series?t=banks%3Broa> [in English].
4. Maverick, J. B. (2018, August 24). What level of return on equity is common for bank? *Investopedia*. Retrieved from <https://www.investopedia.com/ask/answers/040815/what-level-return-equity-common-company-banking-sector.asp> [in English].
5. Sait Natsionalnoho banku Ukrayiny [The site of the National Bank of Ukraine]. (n. d.). *bank.gov.ua*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 [in Ukrainian].
6. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. (2018, June). *Zvit pro finansovu stabilnist [Zvit about finansovu stability]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491 [in Ukrainian].
7. Fond harantuvannia vkladiv fizychnykh osib [Deposit Guarantee Fund]. (2018, June). *Obiznanist spozhyvachiv finansovykh posluh Ukrainy pro systemu harantuvannia vkladiv — 2017 [Awareness of consumers of financial services of Ukraine on deposit guarantee system — 2017]*. Zvit za rezultatamy doslidzhennia [Report on research results]. Kyiv. Retrieved from http://www.fg.gov.ua/images/docs/fin-osv/03-06-DGF-Report_print.pdf [in Ukrainian].
8. Tsentrazumkova [Razumkov Center]. (2017). Stavlennia hromadian Ukrainy do suspilnykh instytutiv, elektoralni oriientsatsii [Attitude of Ukrainian citizens to public institutions, electoral orientation]. *Rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia [Results of sociological research]*. Kyiv. Retrieved from <http://razumkov.org.ua/uploads/socio/Press0417.pdf> [in Ukrainian].